

ISTORICI ÎN PERIOADA REGIMULUI COMUNIST. IOACHIM CRĂCIUN

Instaurarea regimului comunist în România a însemnat un moment de criză pentru istoriografia românească, atât din punctul de vedere al discursului istoric, care capătă noi accente potențate de un partid care se dorea legitimat istoric, dar și din perspectiva specialiștilor, supuși unui proces denigrator de teroare psihică și chiar fizică¹.

Studiul de față își propune dezvăluirea câtorva aspecte legate de impactul noilor realități politice de după 1945 asupra activității științifice desfășurate în plin regim totalitar de unul dintre promotorii școlii bibliologice românești, Ioachim Crăciun. Principala sursă care a stat la baza acestei cercetări a constituit-o dosarul lui de Securitate, ce acoperă o perioadă de 18 ani, între 1949 și 1967. Acesta conține o serie de note informative, oferite de diferiți agenți care au activat în mediile științifice frecventate de Ioachim Crăciun, dar și o serie de referințe date de unii dintre colegii și colaboratorii săi.

Încercând o scurtă prezentare bibliografică a autorului studiat, observăm că principalele momente legate de formarea și desăvârșirea lui profesională s-au produs într-o perioadă interbelică renegată cu vehemență de noile autorități, dar caracterizată din punct de vedere cultural de o interdependență între căutarea specificității și integrarea ei în cultura universală.

Ioachim Crăciun s-a născut în comuna Dârlos, județul Sibiu (Târnava Mare), la data de 25 iunie 1898, într-o familie de “țărani mijlocași”². Și-a făcut studiile primare și secundare la școlile ungurești și germane din comuna natală, la Mediaș, Dumbrăveni, Sibiu și în final la Blaj, unde a fost remarcat de Nicolae Iorga. Impulsionat de acest eveniment, s-a înscris în 1920 la secțiunea istorică a Facultății de Litere din București. În capitala Vechiului Regat, pentru a putea supraviețui s-a angajat la Biblioteca Academiei Române, unde s-a orientat spre o specialitate nouă, bibliografia. A publicat o primă lucrare de profil în 1923, o bibliografie a istoriografiei române pe anii 1921-1922, elaborată împreună cu Ioan Lupu, la inițiativa lui Alexandru Lapedatu. Sprijinit de acesta, după trecerea licenței în 1924, Ioachim Crăciun a fost numit asistent la Institutul de Istorie Națională din Cluj. După ce a efectuat, în perioada 1926-1927, un stagiu de specializare la celebra École de Chartes din Paris, s-a dedicat ulterior exclusiv noii științe. Întors în țară,

¹ Dintre lucrările de specialitate dedicate raportului dintre regimul comunist și istoriografia românească în perioada totalitară amintim: Georgescu 1991; Kellog 1998; Mihalache 2003; Müller 2003; Țugui 1999; Zub 2000.

² Dosar nr. 3883, f. 3.

a elaborat două lucrări de referință pentru mișcarea bibliografică românească, aflată încă într-o fază incipientă: *Bibliografia la români. O încercare de bibliografie a bibliografiilor românești și Contributions roumaines à l'historiographie générale. Étude et bibliographie*, cel din urmă studiu apărând în anul 1927 în *Mélanges d'Histoire Général*. De asemenea a devenit colaborator, din partea română, al importantului for Internațional Committee of Historical Sciences, constituit la Geneva în 1926, pentru care a realizat bibliografia istoriografiei românești pentru anii 1926-1939. Din acest moment centrul de greutate al științei bibliografice s-a mutat la Universitatea din Cluj, unde, sub conducerea și îndrumarea lui Ioachim Crăciun, s-a creat o adevărată școală de bibliologie. Prin înființarea unor conferințe universitare în 1932, la București și la Cluj, acordate lui N. Georgescu-Tistu și respectiv Ioachim Crăciun, bibliografia devenea obiect de predare³. În 1943, din inițiativa Secției de Istorie a Facultății de Litere și Filosofie, Conferința de Bibliologie a fost transformată în catedră, Ioachim Crăciun fiind numit profesor universitar.

Sub un unghi istoriografic, se observă în primii ani de după 1945 o menținere a direcțiilor scrisului istoric din perioada interbelică⁴. În acest sens, în 1945, cu ocazia jubileului Institutului de Istorie Națională din Cluj, Ioachim Crăciun a editat o bibliografie a publicațiilor acestei instituții, iar în 1946 o lucrare despre cartea veche românească⁵. Deocamdată și-a continuat activitatea profesională, atât în cadrul Institutului de Istorie, dar mai ales în cadrul Universității clujene, unde, din anul universitar 1945-1946, a predat un nou curs de *Istoriografie generală*, pentru ca între anii 1947-1948 să dețină chiar funcția de decan al Facultății de Litere și Filosofie⁶. Această dezvoltare normală a școlii istorice românești a fost brusc întreruptă, odată cu instaurarea controlului ideologic și politic comunist.

Începând cu 1947, an în care au fost formulate pentru prima dată de către Mihail Roller, în broșura *Probleme de istorie*, noile direcții ale discursului istoric, exemplificate imediat de editarea manualului de *Istoria României*, s-a observat un fenomen de adaptare la noile circumstanțe în ceea ce privește istoriografia⁷. Masa istoricilor a început să se scindeze, unii au aderat imediat la exigențele regimului, alții au rămas în expectativă, iar o mică parte chiar s-au opus opun. Încercând să se adapteze noilor realități politice, Ioachim Crăciun s-a înscris încă din iunie 1945 în Partidul Social Democrat, iar după fuzionarea socialiștilor cu comuniștii a devenit membru al Partidului Muncitoresc Român⁸.

³ Crăciun 1933; Crăciun 1965-1966, p. 31-47; Pascu 1980, p. 3-9; Theodorescu 1972, p. 124-127.

⁴ Zub 2000, p. 11-20.

⁵ Crăciun 1945, p. 634-706; Crăciun 1945-1946

⁶ Dosar 3883, f. 5.

⁷ Roller 1947, *passim*.

⁸ Într-o notă informativă din 1954 se preciza că înscrierea în P.S.D. i-a fost intermediată de istoricul Ioan Moga și de ministrul învățământului Ștefan Voitec, creându-și astfel "o situație favorabilă", care i-a permis ulterior să fie ales în biroul politic al P.S.D. din Cluj. Dosar 3883, f. 16-17.

Noul regim, interesat să încorporeze în rândurile sale și un număr de intelectuali, a inițiat diferite acțiuni de verificare în cercurile științifice, pentru a identifica persoanele susceptibile de o asemenea încredere. Tocmai de aceea, în 1947, autoritățile au efectuat o evaluare atât profesională, dar mai ales politică a tuturor profesorilor de la Universitatea “Regele Ferdinand” din Cluj. Printre aceștia se găsea și Ioachim Crăciun care, fiind considerat înregimentat în aripa de dreapta a P.S.D., nu intra în sfera de interes politic a comuniștilor⁹.

Anul 1948 a marcat decisiv evoluția științei istorice în România, prin dispariția tuturor instituțiilor de profil. Astfel, după ce în iunie s-a desființat Academia Română, creându-se Academia Republicii Populare Române, în iulie Institutele de Istorie Națională din București și Cluj au avut aceeași soartă, în locul lor fiind înființat Institutul de Istorie al Republicii Populare Române, cu o filială și la Cluj¹⁰. De asemenea, toate revistele de specialitate au fost înlocuite cu revista noului institut, *Studii*. Următorii șapte ani în istoriografia românească sunt marcați de promovarea lui Mihai Roller în poziția de membru al Prezidiului Academiei Republicii Populare Române și de redactor șef al principalei reviste de istorie, *Studii*. Este momentul în care istoriografiei interbelice au început să-i fie atribuite o serie de erori care trebuiau remediate, deoarece partidul încerca să propună românilor o nouă biografie, pe care aceștia, ascultători, să și-o însușească fără ezitări. S-a ajuns astfel la o denunțare a vechii istoriografii, în urma căreia științele auxiliare ale istoriei, precum bibliografia, au intrat într-un declin evident. În aceste condiții, realizările lui Ioachim Crăciun în domeniul bibliografiei se vedeau anulate. Consecințele nefaste ale acelor atitudini și măsuri sunt realist sesizate astăzi: “marile probleme ale istoriografiei din perioada comunistă – susține Andi Mihalache – reies din absența unor științe auxiliare proprii domeniului, din lipsa de interes pentru ordonarea informației și accesul la ea, pentru elaborarea unor metode propice de citire a izvoarelor, nu rareori supuse falsificărilor deliberate”¹¹.

În general, perioada 1948-1955 este considerată una în care partidul s-a identificat cu organele represive. Consolidarea noului regim s-a realizat mai ales prin propriile instituții coercitive, dintre care Securitatea a deținut rolul principal¹². În domeniul istoriografic, apariția Securității a marcat o nouă fază, în care s-a intensifică procesul de identificare și epurare a istoricilor formați și afirmați în regimul “burghezo-moșieresc”. Dispunând de un astfel de instrument diabolic, autoritățile au purces la o așa-zisă reabilitare a științei istorice românești. Astfel, istoricii au fost urmăriți, terorizați, iar cei indezirabili puși în imposibilitatea de a mai activa la catedră și institutele de profil și chiar închiși. Totuși, în comparație cu ce s-a întâmplat în U.R.S.S., măsurile extreme au fost restrânse, neputând fi

⁹ Müller 2003, p. 290.

¹⁰ Mândruț 1998, p. 565-580.

¹¹ Mihalache 2003, p. 12.

¹² Oprea 1998, p. 271-307.

vorba de arestări masive în acest perimetru în România anilor '50. Întemnițarea unor mari istorici a avut mai ales un caracter pedagogic, publicitar.

În viziunea noilor lideri, scrierea istorică adevărată nu trebuia să se facă decât pe temeiul marxismului, iar unicul model și sursă de inspirație nu putea fi oferit decât de știința sovietică. Istoricii trebuiau să accepte marxism-leninismul ca fiind singurul capabil să asigure cunoașterea științifică a trecutului. Tocmai de aceea, pentru a ridica nivelul ideologic, încă din 1949 s-au organizat cursuri de marxism-leninism pentru toți colaboratorii științifici ai tuturor institutelor Academiei R.P.R.

Pentru a se menține, Ioachim Crăciun a încercat să "corespundă" noilor cerințe, frecventând atât "ședințele Cercului marxist-leninist"¹³, unde "caută să-și însușească ideologia marxistă-leninistă"¹⁴, activând în ARLUS și chiar traducându-și din limba rusă bibliografia de specialitate necesară cursului de istoriografie pe care îl predă. Toate aceste acțiuni nu îl vor salva; trecutul său politic și faptul că era căsătorit cu nepoata lui Alexandru Vaida Voievod atârnavă prea greu în dosarul său. În urma verificărilor, acuzat că în 1948 s-ar fi opus în calitate de membru al P.S.D. fuziunii dintre socialiști și comuniști, a fost eliminat din P.M.R., în decembrie 1949¹⁵. Acesta a fost și principalul motiv pentru care, în anul 1954, a fost trecut de către organele securității "în evidența suspecților social-democrați de dreapta"¹⁶. Urmările sunt firești pentru acele vremuri: între anii 1951-1952 a fost îndepărtat atât de la Universitate cât și de la Institut, unde din 1949 conducea un colectiv de 12 persoane, însărcinat cu studierea bibliografiei maghiare a sec. al XIX-lea¹⁷.

Totuși, a reușit să se mențină în domeniu, fiind angajat în acord, cu ajutorul lui Constantin Daicoviciu, la Institutului de Istorie din Cluj, unde a continuat să se ocupe cu problemele de bibliografie, dar pentru o perioadă de timp nu va mai publica nimic¹⁸. Acest lucru poate fi explicat și prin faptul că una dintre cele mai bune metode de neimplicare față de discursul oficial era adunarea cât mai migăloasă, pe durata a mulți ani, a unor surse, îndelungata lor ordonare, neurmată însă de vreo concretizare editorială. De aceste practici au fost acuzați în 1953 Ioachim Crăciun și ceilalți cercetători clujeni care activau în cadrul Institutului de Istorie, într-un articol nesemnat apărut în officiosul regimului, *Scînteia*, și reluat în *Studii*¹⁹. Criticată era atât activitatea Institutului, care "apare

¹³ Dosar nr. 3883, f. 5.

¹⁴ Dosar nr. 3883, f. 6.

¹⁵ Dosar nr. 3883, f. 5.

¹⁶ Dosar nr. 3883, f. 2.

¹⁷ Dosar nr. 3883, f. 6.

¹⁸ Implicat în viața politică românească în anii regimului dictatorial al lui Carol II, Daicoviciu își salvase cariera aderând la noile realități de după 23 august 1944. Vezi, în acest sens, Mărgineanu 1991.

¹⁹ *Despre activitatea Institutului 1953*, p. 31-39.

însă cu totul sărăcăcioasă în raport cu condițiile create cercetărilor în domeniul istoriei. Aceasta se oglindește și în faptul că în revista *Studii și cercetări științifice* (organul filialei Cluj a Academiei R.P.R), în tot cursul anilor 1951 și 1952 nu a apărut nici un studiu de istorie²⁰, dar mai ales în atitudinea directorului instituției, Constantin Daicoviciu. Acestuia i se atrăgea subtil atenția că Partidul nu-i uitase trecutul: “Din 1945 încoace prof. Daicoviciu nu a mai publicat nici o lucrare de sinteză din care să se poată vedea în ce măsură autorul și-a revizuit pozițiile sale anterioare în domeniul cercetării științifice”²¹. În viziunea semnatarului sau semnatarilor articolului, sprijinul pe care Daicoviciu îl acordase unor colegi de breaslă, printre care și lui Ioachim Crăciun, epurați la acea dată de comuniști din învățământul universitar, era considerat ca fiind principala cauză a situației dezastruoase în care se găsea Institutul din Cluj: “Marile lipsuri și deficiențe în activitatea științifică a Institutului sunt strâns legate de viața sa internă, de metodele de conducere folosite, de politica de cadre aplicată. În această privință trebuie spus că, datorită lipsei unei politici sănătoase de cadre, în Institut au pătruns și s-au menținut o serie de elemente burghezo-naționaliste, cosmopolite, care promovau cu îndărătnicie concepții antiștiințifice, idealiste și erau lipsite de dorința de a realiza ceva pozitiv pe tărâmul activității științifice”²².

Atacuri de acest gen s-au mai înregistrat și în perioada imediat următoare, printre cei mai virulenți contestatari ai colectivului de la Cluj numărându-se Ladislau Banyai, unul dintre istoriografii oficiali ai regimului²³. Explicația pentru această atitudine poate fi dedusă din conținutul notei informative din 1954, în care agentul “Lucrețiu” relatează organelor de securitate că istoricul Ștefan Pascu ar fi susținut, într-o discuție cu Ioachim Crăciun, că “Banyai este nervos în ultimul timp, căci a reînceput la Oradea procesul profesorilor de la Bolyai, care voiau autonomia întregii Transilvanii”²⁴.

După 1955 lucrurile par a intra într-o relativă normalitate, odată cu începutul declinului lui Roller, victimă a procesului declanșat de Dej de reînnoire și etnicizare a cadrelor din conducerea P.M.R. Primele semne ale decăderii au fost percepute încă din toamna anului 1955, când cel care fusese mentorul și cenzorul ideologic al noii istoriografii nu a fost inclus în delegația oficială care urma să reprezinte România la al X-lea Congres mondial al istoricilor, desfășurat la Roma în perioada 4-11 septembrie. Cu această ocazie reveneau în actualitate vechile preocupări de bibliografiere a scrierilor istorice realizate în România, bineînțeles doar pentru perioada de după instaurarea regimului comunist. În acest sens, la Roma este susținută de către Petre Constantinescu-Iași o comunicare

²⁰ *Despre activitatea Institutului* 1953, p. 33.

²¹ *Despre activitatea Institutului* 1953, p. 36.

²² *Despre activitatea Institutului* 1953, p. 37.

²³ Zub 2000, p. 73.

²⁴ Dosar nr. 3883, f. 15.

intitulată *L'apport des historiens roumains a l'historiographie universelle depuis le 23 août 1944*, de fapt o inventariere a activității istoriografice de după 1945²⁵. În conformitate cu practicile vremii, acest raport fusese însușit de către Constantinescu-Iași în virtutea funcțiilor pe care le deținea, deși fusese realizat de către Barbu Câmpina și Matei Ionescu²⁶. În 15-16 decembrie 1955 la București se desfășura prima sesiune științifică de bibliologie, la care însă Ioachim Crăciun nu era invitat, dat fiind trecutul său politic²⁷.

Anul 1956 a avut o importanță deosebită pentru centrul universitar din Cluj, legată atât de evenimentele din Ungaria, cât mai ales de schimbările survenite la Universitatea “Victor Babeș”, unde Constantin Daicoviciu a fost numit în funcția de rector. Poate nu întâmplător Ioachim Crăciun revenea în acel an în circuitul publicistic, cu un studiu a cărui temă te ducea cu gândul la ceea ce se întâmpla peste granița vestică a României²⁸. Tot acum Daicoviciu, care profita de noua sa funcție pentru a-și continua politica de ajutorare a unora dintre colegii săi, încerca să-l readucă în Universitate pe Ioachim Crăciun. În acest sens, noul rector a intervenit la Miron Constantinescu, ministrul învățământului, cerându-i recunoașterea unei delegații pe baza căreia Crăciun ar fi putut să țină cursuri de științe auxiliare ale istoriei²⁹.

Totuși, de-abia la începutul anilor ‘60 Ioachim Crăciun își reia cu adevărat activitatea editorială, publicând unele studii în revistele de specialitate³⁰, dar mai ales colaborând la redactarea volumelor II și III ale tratatului de *Istoria României*³¹. Pentru această perioadă cea mai reprezentativă lucrare a sa rămâne *Repertoriul manuscriselor de cronici interne sec. XV-XVII privind istoria României*, realizată în colaborare cu A. Ilieș³².

În același timp, organele de securitate, care îl supravegheau strict, acordau o atenție deosebită legăturilor pe care Ioachim Crăciun le menținea cu istoricii clujeni, mai ales cu Ștefan Pascu³³. Agenții informatori nu numai că participau la discuțiile dintre Ioachim Crăciun și colegii săi, dar o parte din ei lucrau chiar în cadrul Institutului, fapt sesizabil din sarcinile trasate de ofițerii de securitate denunțătorilor: “că fiind cu el în tot timpul unde lucrează în același institut, să afle care îi sunt legăturile (...) alte manifestări ale lui și de la cine primește eventual alte știri sau svonuri”³⁴.

²⁵ Constantinescu-Iași 1955.

²⁶ Zub 2000, p. 133.

²⁷ *Prima sesiune* 1956.

²⁸ Crăciun 1956, p. 199-212.

²⁹ Müller 2003, p. 303.

³⁰ Crăciun 1958-1959, p. 125-152; Crăciun 1961, p. 237-244; Crăciun 1962a, p. 292-423.

³¹ Crăciun 1962b, p. 687-705, p. 708-709, p. 1034-1039 și p. 1045-1055; Crăciun 1964, p. 294-314.

³² Crăciun și Ilieș 1963.

³³ Dosar nr. 38883, f. 10, 12, 14, 21, 23.

³⁴ Dosar nr. 3883, f. 27.

Interesant este faptul că unele dintre denunțuri sunt atât de răuvoitoare încât sunt puse sub semnul întrebării chiar de către autorități. Spre exemplu, în 1955 locotenentul de securitate responsabil de supravegherea lui manifestă o atitudine de neîncredere față de relatarea unuia dintre informatori, care îl acuza pe bibliologul clujean că, într-o discuție cu istoricul Pompiliu Teodor, referindu-se la eliberarea din închisoare a lui Silviu Dragomir și Ioan Lupaș, ar fi spus următoarele: “abia acum le dau drumul după ce au stat la închisoare peste 5 ani ? Crede Groza că prin aceasta va scăpa de ce-l așteaptă? / aici a făcut gestul de spânzurare”³⁵.

Ioachim Crăciun mai avea probleme legate de activitatea întreprinsă până în 1947 pe lângă International Bibliography of Historical Sciences, colaborare privită acum cu suspiciune, ținând cont că tema antioccidentalismului era un important motiv al discursului jdanovist³⁶, etalon pentru ideologiile regimului comunist³⁷. În acest sens era suspectat și pentru o presupusă apartenență la Asociația Româno-Americană, înființată de mai mulți intelectuali la Sibiu în 1945³⁸. Deși în acea perioadă se găsea la Sibiu, Ioachim Crăciun nu a avut nici o legătură cu asociația, motiv pentru care nu a fost inculpat în procesul intentat membrilor organizației, acuzați de spionaj în favoarea americanilor. De asemenea, lista persoanelor care au participat la adunarea de înființare nu cuprinde și numele său³⁹. La rândul său, Nicolae Mărgineanu, unul dintre fondatorii asociației, nu a făcut nici o referire la persoana fostului profesor clujean în lucrarea sa autobiografică⁴⁰.

Odată cu moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în 1965, se înregistrează o atitudine de dezinteres oficial pentru știința istorică și modul său de organizare, ceea ce a îngăduit istoriografiei o înflorire și diversificare nemaiîntâlnită până atunci⁴¹. Legăturile cu Occidentul au fost reluate, prin participarea la congrese și colocvii, prin ținerea de conferințe și cursuri în străinătate. De această relativă toleranță a încercat să profite și Ioachim Crăciun, pentru a relua vechile colaborări cu diferitele instituții internaționale de specialitate, brusc întrerupte după 1945. Astfel, în luna aprilie a anului 1966, Constantin Daicoviciu, directorul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj, înaintează Secției de științe istorice a Academiei R.S.R. un memoriu în care cerea reluarea colaborării României la *Bibliographie Internationale des Sciens Historiques*, prin intermediul Colectivului

³⁵ Dosar nr. 3883, f. 24.

³⁶ Doctrina promovată de Andrei Jdanov, teoreticianul politicii culturale sovietice, avea la bază principiul conform căruia lumea era împărțită în două tabere antagonice, comunistă și capitalistă.

³⁷ Dosar nr. 3883, f. 6.

³⁸ Dosar nr. 3883, f. 11, 28, 29.

³⁹ Dosar nr. 513, f. 57.

⁴⁰ Mărgineanu 1991.

⁴¹ Georgescu 1991, p. 58-66.

bibliografic din Cluj⁴². Acest colectiv era condus de Ioachim Crăciun care, “prin experiența sa îndelungată” și prin faptul că reprezentase istoriografia românească până în 1939 la acest for științific, era considerat cel mai îndreptățit să preia această sarcină. Motivația acestei cereri îmbrăca însă și un caracter naționalist: “lipsa R.S.R. din șirul celorlalte țări socialiste și din șirul celorlalte țări ale lumii dăunează prestigiului țării noastre”⁴³. Încercând să forțeze mâna autorităților, Constantin Daicoviciu atingevoit și unele puncte delicate, precum cele legate de atitudinea istoriografiei maghiare vizavi de Transilvania, precizând că în volumele mai vechi, XV-XXII (1947-1952), singurele lucrări care tratau istoria Transilvaniei aparțineau unor “istorici maghiari burghezi-șovini”⁴⁴.

În această scurtă perioadă de liberalizare, descentralizare și destindere internă și-a desfășurat Ioachim Crăciun ultimii ani de activitate științifică, încununată prin publicarea mai multor studii de specialitate⁴⁵. Acum, sub conducerea sa, s-a constituit, în cadrul Institutului de Istorie din Cluj, colectivul pentru întocmirea *Bibliografiei istorice a României*, din care primul volum vedea lumina tiparului în 1970, cu numai un an înainte de moartea bibliografului clujean.

Datorită faptului că “n-a fost semnalat cu manifestări”, încă din 1963 Securitatea i-a schimbat forma de evidență dintr-una activă într-una pasivă, nemaifiind considerat un pericol iminent⁴⁶. Totuși, și după 1965 au continuat denunțurile la adresa sa, determinate de această dată de rivalități profesionale și chiar de o ranchiună de ordin personal. Acuzele de insuficientă pregătire ideologică au fost înlocuite acum cu cele de proastă pregătire profesională în domeniul bibliografiei.

Toate aceste aspecte sunt cel mai bine reliefate într-o notă informativă din 1967, al cărei conținut întrece orice imaginație⁴⁷. Denunțatorul, se pare chiar un coleg, îi contesta lui Ioan Crăciun chiar și modul în care a ajuns să activeze în cadrul Universității clujene: “A fost adus aici de A. Lepădatu [...], pe lângă care s-a aciuiat datorită slugărniceii. Atitudine ce a cultivat-o totdeauna față de cei mari în contrast cu aroganța sa față de cei mici. O altă armă de care s-a folosit neîncetat a fost arivismul”. Dușmănia față de persoana sa este nedisimulată, mergând până acolo încât și specialitatea de care s-a preocupat este blamată: “Pe plan științific a îmbrățișat specialitatea cea mai ușoară: Bibliografia, unde nu avea nici un concurent.”, iar întreaga sa activitate științifică este minimalizată: “până de curând bibliografiile sale s-au redus la simple enumerări de titlu, fără

⁴² Dosar nr. 3883, f. 34-36.

⁴³ Dosar nr. 3883, f. 34.

⁴⁴ Dosar nr. 3883, f. 35.

⁴⁵ Crăciun 1965-1966, p. 31-147; Crăciun 1969a, p. 129-137; Crăciun 1969b, p. 149-160; Crăciun 1970, p. 87-120.

⁴⁶ Dosar nr. 3883, f. 43.

⁴⁷ Dosar nr. 3883, f. 31-32.

nici o altă indicație [...] bibliografiile sale au fost alcătuite în mare măsură cu ajutorul studenților [...] are toată îndrăzneala pentru a pretinde și a abuza de munca altora”. Îi este criticat chiar și modul în care a condus colectivul pentru întocmirea *Bibliografiei istorice a României. 1944-1969*, fiind acuzat printre altele că l-ar fi “exploatat în așa măsură” pe unul dintre mai tinerii săi colaboratori, încât “l-a uzat, surmenându-l fiind nevoit pe lângă tratament să-și schimbe locul de muncă în Institut”. Într-un final pătimaș, informatorul, aflat evident sub influența unor sentimente de invidie profesională, conchide: “Crăciun nu mai e în măsură să presteze o muncă intensivă, așa cum se cere, fiind de vreo doi ani bolnav destul de grav. Nu cred că se mai pot aștepta de la el nici un fel de realizare oricât de neprețioasă și nu mai prezintă nici un interes ca persoană”⁴⁸. În ciuda josniciei acestui denunț, organele de Securitate încurajau asemenea acțiuni, atitudine evidențiată de sarcina trasată ulterior informatorului: “Să-l contacteze periodic sub pretextul unor probleme profesionale pentru a-i stabili orientarea și poziția politică prezentă”⁴⁹.

În 1971 Ioachim Crăciun se stingea din viață, lăsând în urmă o impresionantă activitate științifică, pusă mai cu seamă în slujba unor științe auxiliare ale istoriei, precum bibliografia. Din păcate, evoluția firească a preocupărilor sale de bibliografie inițiate în perioada interbelică a suferit o grea lovitură după 1945, când istoria a fost complet aservită politicului. Chiar dacă noile realități i-au perturbat și chiar întrerupt pentru moment îndeletnicirile, a căutat să se adapteze, fără să-și piardă însă demnitatea umană, refuzând să devină informator. Supravegheat de Securitate, interesată de legăturile lui cu istoricii clujeni, Ioachim Crăciun a căutat să se detașeze de aceste probleme. Tocmai de aceea a avut o relație distantă cu unii dintre colegii și colaboratorii săi, evitând astfel implicarea în dialoguri pe teme politice. Organele de Securitate vedeau în această atitudine “o tehnică anume de a se izola pentru a nu fi antrenat în discuții politice”⁵⁰.

Într-adevăr, Ioachim Crăciun s-a aflat, după instaurarea regimului comunist în situația ingrată a istoricilor obligați să apeleze la diferite strategii pentru a putea supraviețui. Pentru el lucrurile erau mai grave, deoarece noii guvernanți, care urmăreau “însănătoșirea” ideologică a societății, au căutat să radieze toate inițiativele de până atunci în domeniul bibliografiei. În ciuda acestor piedici, a încercat și a reușit, cu mari sacrificii, să-și mențină direcțiile de cercetare și în condițiile specifice regimului totalitar. A căutat să profite de scurtele perioade de relaxare ideologică pentru a-și desăvârși activitatea profesională, încununată prin apariția primului volum din *Bibliografia istorică a României*, al cărui colectiv de redacție l-a condus.

⁴⁸ Dosar nr. 3883, f. 32.

⁴⁹ Dosar nr. 3883, f. 32.

⁵⁰ Dosar nr. 3883, f. 17.

Realizând necrologul reputatului bibliolog, istoricul Pompiliu Teodor nota: “S-a stins din viață, la 2 iunie 1971, profesorul și bibliograful Ioachim Crăciun, personalitate remarcabilă a școlii românești superioare, istoric al culturii, cunoscut în țară și peste hotare datorită prestigioasei opere științifice. [...] Ioachim Crăciun, profesorul stimat și iubit de generațiile de studenți, a fost unul din cei mulți și aleși, care au renunțat, poate, la propriile proiecte pentru a le face cunoscute pe ale altora”⁵¹.

LIVIU ZGÂRCIU

HISTORIANS DURING THE COMMUNIST PERIOD. IOACHIM CRĂCIUN

ABSTRACT

This study analyzes several aspects of the impact of the post-1945 political changes and of the totalitarian regime on scientific research. We follow the evolution of one of the promoters of the Romanian bibliographical school, Ioachim Crăciun on the basis of his Secret Police file written between 1946 and 1967. The file contains informative notes produced by several intelligence officers active in the circles frequented by Crăciun and it also includes information given by some of Crăciun’s colleagues and collaborators.

The beginning of the Communist regime brought about a crisis for Romanian historiography, as the historical discourse changed to suit Party directives aimed at creating a past for it, and as specialists were debased through psychological and physical terror. Ioachim Crăciun too had to find ways to survive after 1945, just like all his colleagues. His situation was more serious, as the new rulers wanted an “ideological healing” of society and therefore erase all efforts made in the field of bibliography. In spite of these impediments, he pursued his research under the new circumstances as well. At first, Crăciun tried to fit the new requirements, by attending courses of Leninist-Marxist ideology – the only ideology accepted for those who aimed at writing a “truthful” history. He even adjusted the bibliography of the historiography course he was teaching according to the Soviet model.

Yet his attempts were all in vain, as his past weighed much too heavily, just like the fact that his wife was Alexandru Vaida Voievod’s niece. He was accused that in 1948, while a member of the Social Democrat Party, he had opposed the union between the Socialists and the Communists. He was consequently excluded from the Communist Party in December 1949. He was then immediately expelled from the University and the History Institute from Cluj. With the help of Constantin Daicoviciu, he regained a job at the History Institute. He continued his bibliographical research without publishing anything until 1956.

It was not until 1965 that Crăciun really resumed publishing the results of his research. His activity peaked in 1971 with the publication of the first volume of *Historical Bibliography of Romania*. Unfortunately, 1971 was also the year of his death, which interrupted Crăciun’s efforts in auxiliary sciences pertaining to history, such as bibliography. Although the changing realities had disrupted his research, he had tried to adapt to them without losing his dignity and becoming a

⁵¹ Teodor 1971, p. 433.

collaborator of the Communist regime. The Secret Police had followed his moves, interested by Crăciun's connections with the historians from Cluj. Yet the researcher tried to avoid all trouble by keeping his distance from his colleagues and by never touching upon delicate matters.

Crăciun also attempted to take advantage of the sporadic periods of 'ideological looseness' in order to conduct his research, while still aware that the Secret Police was keeping a close watch on him.

Abrevieri bibliografice

- Crăciun 1933 - Ioachim Crăciun, *O știință nouă, Bibliologia, în învățământul universitar din România. Lecția de deschidere ținută la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cluj în ziua de 12 noiembrie 1932*, Cluj 1933.
- Crăciun 1945 - Ioachim Crăciun, "Publicațiunile Institutului de Istorie Națională din Cluj", în *AII-N*, X, 1945, p. 634-706.
- Crăciun 1945-1946 - Ioachim Crăciun, *Catehismul românesc din 1544 urmat de celelalte catehisme româno-luterane: Bârseanu, Sturdzan și Marțian*, Sibiu-Cluj 1945-1946.
- Crăciun 1956 - Ioachim Crăciun, "Răzvrătirea sașilor din Brașov la 1688", în *SMIM*, I, 1956, p. 199-212.
- Crăciun 1958-1959 - Ioachim Crăciun, "Cronicile românești ale Transilvaniei și Banatului. Considerații preliminare", în *AIIA-CN*, I-II, 1958-1959, p. 125-152.
- Crăciun 1961 - Ioachim Crăciun, "Cronica rimată a lui Ioan Caioni din 1654 despre sfârșitul lui Vasile Lupu", în *AII-CN*, IV, 1961, p. 237-244.
- Crăciun 1962a - Ioachim Crăciun, "Bibliografia istorică a României pentru anii 1959 și 1960", în *AII-CN*, V, 1962, p. 292-423.
- Crăciun 1962b - Ioachim Crăciun, "Cultura în Transilvania în vremea feudalismului dezvoltat (sec. XIV - prima jumătate a sec. XVI)", în *Istoria României* (Tratat), II, București 1962, p. 687-705, 708-709.
- Crăciun și Ilieș 1963 - Ioachim Crăciun, Aurora Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne sec. XV-XVII privind istoria României*, București 1963.
- Crăciun 1964 - Ioachim Crăciun, "Cultura în sec. XVII în Transilvania", în *Istoria României* (Tratat), III, București 1964, p. 294-314.
- Crăciun 1965-1966 - Ioachim Crăciun, "Câteva amintiri și precizări despre începuturile Bibliologiei la Cluj", în *Studia Bibliologica*, II, 1965-1966, p. 31-147.
- Crăciun 1969a - Ioachim Crăciun, "Incunabile românești și cărți rare și prețioase tipărite pe pământul țării noastre (1508-1600)", în *SCB*, nr. 11, 1969, p. 129-137.
- Crăciun 1969b - Ioachim Crăciun, "Incunabile și cărți rare tipărite în Apus (1482-1600) de autori și tipografi de pe teritoriul țării noastre", în *Studia Bibliologica*, III, 1969, p. 149-160.
- Crăciun 1970 - Ioachim Crăciun, "Considerații despre începuturile bibliologiei la Universitatea din Cluj", în *Probleme de bibliologie*, 1970, p. 87-120.
- Constantinescu-Iași - Petre Constantinescu-Iași, *Realizările istoriografiei române între anii 1945-1955*, București 1955.
- Despre activitatea Institutului 1953* - "Despre activitatea Institutului de Istorie din Cluj al Academiei RPR", în *SRdI*, II, aprilie-iunie 1953, p. 31-34.
- Dosar nr. 513 - Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond *informativ*.
- Dosar nr. 3883 - Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond *informativ*.
- Georgescu 1991 - Vlad Georgescu, *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români (1944-1977)*, București 1991.
- Kellog 1998 - Frederick Kellog, *O istorie a istoriografiei românești*, Iași 1998.

- Mărgineanu 1991 - Nicolae Mărgineanu, *Amfiteatre și închisori. Mărturii asupra unui veac zbuciumat*, Cluj-Napoca 1991.
- Mândruț 1998 - Stelian Mândruț, "Istorici clujeni "epurați" în anul 1948", în *Analele Sighet*, VI, 1998, p. 565-580.
- Mihalache 2003 - Andi Mihalache, *Istorie și practici discursive în România "democrat-populară"*, București 2003.
- Müller 2003 - Florin Müller, *Politică și istoriografie în România. 1948-1964*, București 2003.
- Oprea 1998 - Marius Oprea, "Nașterea Securității", în *Analele Sighet*, VI, 1998, p. 271-307.
- Pascu 1980 - Ștefan Pascu, "Începuturile bibliologiei și biblioteconomiei la Universitatea din Cluj", în *BC*, IV, 1980, p. 3-9.
- Prima sesiune 1956 - Prima sesiunea științifică de bibliologie și documentarea - București 15-16 decembrie 1955 - Comunicări și discuții*, București 1956.
- Roller 1947 - Mihai Roller, *Probleme de istorie*, București 1947.
- Teodor 1971 - Pompiliu Teodor, "Ioachim Crăciun 1899-1971", în *RB*, nr. 7, 1971, p. 433.
- Theodorescu 1972 - Barbu Theodorescu, *Istoria bibliografiei române*, București 1972.
- Țugui 1999 - Pavel Țugui, *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej*, București 1999.
- Zub 2000 - Alexandru Zub, *Orizont închis. Istoriografia română sub dictatură*, Iași 2000.